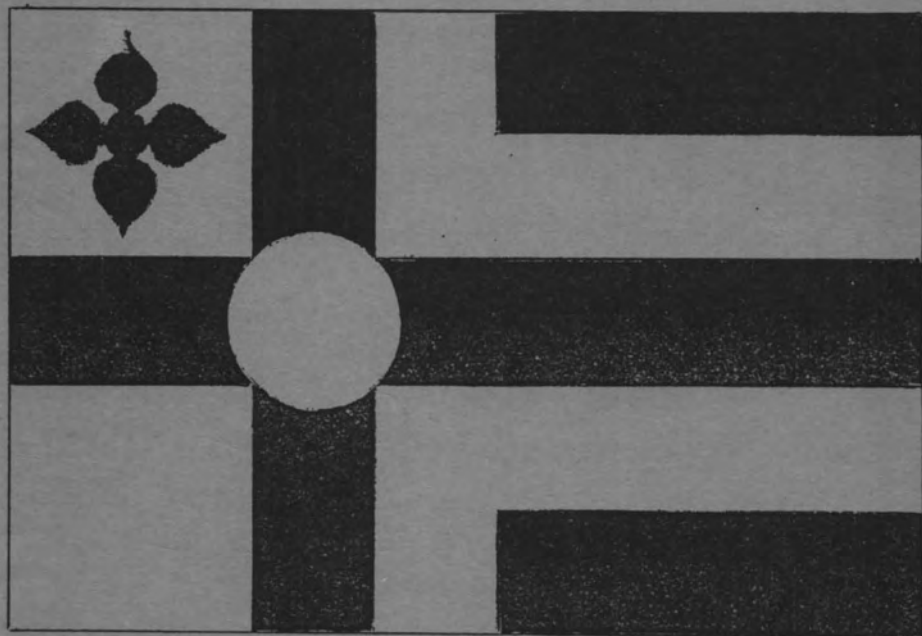
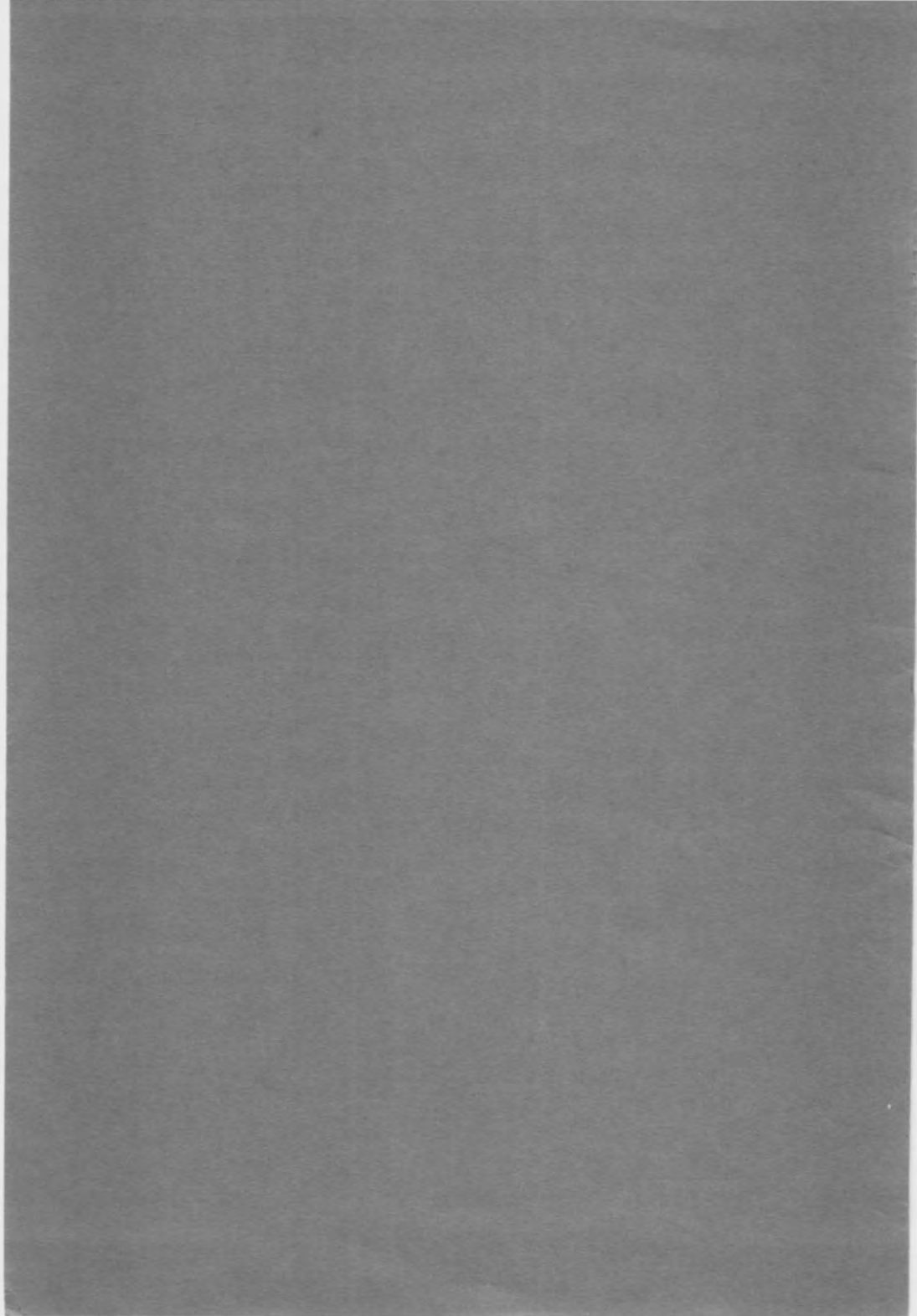

**Een dorpsvlag voor de voormalige
gemeente Rosmalen**

Werkgroep Ondersteuning Genealogie en Heraldiek
van de Heemkundekring Rosmalen

Rosmalen, Oudjaar 1999

EEN SAMENVATTING ALS VOORWOORD

Bij de aanvang van een nieuw millennium wil de *Werkgroep Ondersteuning Genealogie en Heraldiek van de Heemkundekring Rosmalen* opnieuw een bijdrage leveren aan de behoefte tot symbolisering van de Rosmalense identiteit en synergie. Na een op 18 maart 1999 vastgesteld dorpswapen wordt nu aan het bestuur van de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch aandacht gevraagd voor vaststelling van een dorpsvlag voor de voormalige gemeente Rosmalen.

Gedurende het jaar 1999 heeft de WOGH zich nadrukkelijk met de diverse facetten van de vexillologie beziggehouden. Het eerste concept voor deze brochure is ook voorgelegd aan Derkwillem Visser Jr (*Vlaggen Documentatie Centrum Nederland*), J.Th.M. Melssen (*Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde*) en drs. J.F. van Heijningen (*Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde*). Voor hun reacties zijn wij hen vanzelfsprekend erkentelijk. Mede door hun aan- en opmerkingen is de tekst op enkele plaatsen aangepast.

Ondertussen is door Gerda Smits Derhaag (schoonzus van de voorzitter van de *Heemkundekring Rosmalen*) te Berg a/d Maas (gemeente Stein) een zeer fraaie modelvlag gemaakt naar het ontwerp dat op 26 augustus 1999 door het bestuur van de Heemkundekring is vastgesteld. De presentatie van deze vlag aan het bestuur heeft plaatsgevonden op maandag 20 december 1999.

In de voorliggende brochure wordt allereerst stilgestaan bij de geschiedenis van de vervallen Rosmalense vlaggen en bij de totstandkoming van de vlag voor de gehele nieuwe gemeente. Het gekozen ontwerp wil met zijn 'vluchtzijde' bewust een relatie leggen met die nieuwe gemeentevlag, waarvan de kleuren immers vooral ook 'Rosmalens' zijn te noemen en waarmee, na de samenvoeging met Den Bosch, eveneens een stuk Rosmalense 'eigenheid' werd erkend.

Na nogmaals de waarde van het 'Maaslands' vierblad te hebben onderstreep, wordt verder in de brochure uitvoerig ingegaan op de motieven die leidden tot de keuze van een 'Birgittijns' kruis boven de ploeg(schaar) uit het dorpswapen.

Extra aandacht wordt gevraagd voor het gebruik van de dorpsvlag in samenhang met een Rosmalense viering van het 700-jarig 'bestaan' (22 augustus 2000) en een 'Week van Rosmalen' (zaterdag 21 t/m zondag 29 oktober 2000).

Om deze vlag een meer officiële status te geven wordt tenslotte het bestuur van de nieuwe gemeente verzocht om na het dorpswapen ook deze dorpsvlag te doen bevestigen bij een gemeenteraadsbesluit.

WOGH / Martien Veebens,
Rosmalen, Oudjaar 1999.

EEN DORPSVLAG VOOR DE VOORMALIGE GEMEENTE ROSMALEN

Vanaf 19 juli 1935 ook een blokkenbanier voor Rosmalen

In het *Officieel Programmaboek Herdenkingsfeesten 1935*¹ werd het reeds aangekondigd: “Vrijdag 19 juli 1935, Markt, 12.-: Optocht der burgemeesters met banieren der gemeenten naar Oud-‘s-Hertogenbosch ...” De *Provinciale Noordbrabantsche en ‘s-Hertogenbossche Courant*² maakte het navolgende verslag: “... Gedurende de plechtigheid ten stadhuize stelde zich voor het bordes op het ‘s-Hertogenbosch Muziekkorps. In een groot carré hadden plaats genomen leden van Jonge Werkman en Jonge Wacht, dragende de vlaggen in de Brabantsche kleuren en ieder voorzien van het wapen eener Brabantsche gemeente, welke vlaggen men in de Ridderzaal op Oud-‘s-Hertogenbosch kan zien hangen. Deze vlaggen – ontworpen naar gegevens van den rijksarchivaris Mr. J. Smit door de leerlingen der kunstafdeeling van de M.T.S. – werden den burgemeesters ‘s middags bij hun bezoek aan Oud-‘s-Hertogenbosch als herinnering aangeboden (De NCWV³ vult aan: “Na genoemde viering werden deze banieren bij schrijven van 9 september 1935 aan de respectievelijke gemeentebesturen aangeboden.”, daarbij doelend op de niet-aanwezige burgemeesters). Het was een verrassing voor de bezoekers dit fleurig geheel te zien.⁴ Nadat het Muziekkorps zich had doen horen ging het onder het spelen van vroolijke marschen de groote stoet gasten vooraf, die geescorteerd werden door de vlaggen ...” Wim van Ham⁵ schrijft: “Dit waren feitelijk banieren van rood-witte blokken, vier blokken hoog en vier blokken breed, waarbij de vier blokken in het broektopkanton waren vervangen door een rechthoek in de

¹ Uitgegeven bij het 750-jarig bestaan van ‘s-Hertogenbosch; pagina 115.

² PNHC - Vrijdag 19 juli 1935 – no.167 – Derde blad – 2.

³ Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde, *Advies voor een wapen en vlag voor de nieuwe gemeente ‘s-Hertogenbosch*, 31 maart 1998, pag. 9.

⁴ In de PNHC stond daags daarna (no.168 – Zesde blad – 1) een overzichtsfoto afgedrukt.

⁵ Willem A. van Ham, *Wapens en vlaggen van Noord-Brabant* (Zutphen, 1986), pagina 127.

kleuren van het gemeentewapen met figuren daaruit. De ontwerper was de rijksarchivaris mr. J.P.W.A. Smit, die zodoende de Brabantse vlag kon propageren tot in de kleinste gemeente van de provincie.⁶ Veel gemeenten zijn sindsdien de Brabantse vlag als die van hun gemeente gaan beschouwen." Ook in Rosmalen werd deze difileervlag c.q. blokkenvlag c.q. banier tot 1966 als een gemeentevlag gebruikt.⁷ Tijdens de jubileumtentoonstelling van de *Heemkundekring Rosmalen* op 30 en 31 januari 1999 werd de blokkenvlag opnieuw nadrukkelijk getoond, omdat inmiddels (na een eerste studie door de *Werkroep Ondersteuning Genealogie en Heraldiek*) duidelijk was geworden, dat de vlag van de voormalige gemeente Rosmalen (bevestigd in 1966) als niet-langer-acceptabel moest worden beschouwd. Na verdere verdieping in de vexillologie werd begrepen, dat ook voor de blokkenvlag, datgene gold, wat Klaes Sierksma⁸ reeds in 1962 had geformuleerd: "De waarde van deze vlag is geen andere dan die van een historisch curiosum, als hoedanig hij dan ook hier en daar in een oudheidkamer of museum een plaatsje heeft verworven."⁹

Rosmalens gemeentevlagbesluit van 7 maart 1966 was een minder gelukkige beslissing

⁶ Voor het discutabel stellen van deze vlag, zie o.a. de artikelen van A. van Sasse van Ysselt in *'Taxandria'*, jrg. 43 (1936) pag. 67-75 en jrg. 45 (1938) pag. 249-264, alsmede A.H. Hoeben, *'De dwalingen van mr J.P.W.A. Smit'*, in : *De Brabantsche Leeuw*, jrg. 44 (1995) pag. 95-109 (met de daar aangehaalde literatuur). Op 21 januari 1959 kwam door besluit van de Staten van Noord-Brabant de officiële vlag tot stand. Van Ham (noot 5): "De victorie had bijna 24 jaar op zich laten wachten".

⁷ Bij het afbeelden van de Rosmalense blokkenvlag had de NCWV, blijkens het rapport genoemd onder noot 3, (evenals de WOGH in aanvang) nog geen weet van het reeds in 1935 door archivaris Smit op de vlag weergegeven wapen met vierblad en zesspakige ploeg.

⁸ Kl. Sierksma, *Nederlands vlaggenboek*, Prisma 296 (Utrecht, 1962), pagina 21.

⁹ In zijn reactie op het WOGH-concept-rapport (d.d. 14 nov.'99) merkt de heer J.Th.M. Melssen, NCWV-secretaris (kenmerk sHe/sHe/08 d.d. 30 november 1999), op: "Wij vinden het oordeel van Sierksma te hard. Maar hij diende dan ook gemeentebesturen te overtuigen dat 'zijn' vlagontwerpen beter waren!"

Burgemeester en Wethouders van Rosmalen schrijven in 1966¹⁰ aan de Raad: “Het is Uw Raad bekend, dat deze gemeente nog niet beschikt over een speciaal voor deze gemeente vastgestelde gemeentevlag. Het is wel zo, dat bij bepaalde gelegenheden een rood-wit geblokte vlag, waarin het gemeentewapen is verwerkt wordt gebezigd, doch dit is in feite de provinciale vlag met het wapen der gemeente. Wij achten het gewenst, dat een speciaal voor deze gemeente ontworpen vlag wordt ingevoerd, die bij bijzondere gebeurtenissen kan worden gebezigd.”

In het *Nederlands vlaggenboek* nam Klaes Sierksma¹¹ een eigen ontwerp op van een vlag zoals die voor de gemeente Rosmalen volgens hem zou kunnen wapperen. Hij gaf daarbij als omschrijving: “Twee even hoge banen van geel en blauw langs de bovenzijde voorzien van een tweeбанige zoom in de kleuren groen en rood, langs de onderzijde van hetzelfde in omgekeerde volgorde, waarbij de zoom 1/8 van de totale vlaghoogte is”. Volgens Sierksma kwamen de kleuren rood en groen vóór 1817 ook in het gemeentewapen voor.¹² Het ontwerp had hij gemaakt op verzoek van het Rosmalens college van Burgemeester en Wethouders en, wellicht zeker zijnde van zijn zaak, alvast maar opgenomen in zijn vlaggenboek.¹³

Vanuit Rosmalen was ook oud-rijksarchivaris J.P.W.A. Smit benaderd. Deze kwam eveneens met een eigen ontwerp, gebaseerd op het banier uit 1935. Het volledige gemeentewapen (ook nu weer met vierblad en ploeg) werd op een wit veld in het midden van de vlag geplaatst en tweeбанig omzoomd met rood-witte blokken. Toen nam men in Rosmalen contact op met de *Hoge Raad van Adel* en vroeg om een oordeel over beide ontwerpen. Het *dossier 230/98* (1962 nr.98) van de *Hoge Raad van Adel* bevat

¹⁰ Gemeente Rosmalen, *Voorstel betreffende: vaststelling van een gemeentevlag*, nr.48, 3 maart 1966.

¹¹ Klaes Sierksma, *Nederlands vlaggenboek* (Utrecht, 1962), pagina 108 en 109.

¹² Brief Gemeentebestuur Rosmalen aan Hoge Raad van Adel, nr. 02050, 6 december 1962.

¹³ Op 20 september 1962 bij de afsluiting van zijn boek (pag. 157) schaarst hij Rosmalen onder de plaatsen waar hij meewerkte aan de wederingebruikstelling of instelling van een vlag. In *Vexilla Nostra* 157, jrg. 23 juli/aug.1988, pagina 74, merkt de auteur van het artikel *Gemeenterrataaddenda 1962* op: “Deze vlag is helaas nooit ingevoerd”.

een twaalfstal interne commentaren, aanvangende 11 december 1962 en eindigende met 25 maart 1963, alsmede een zevental correspondentiestukken waarvan de laatste brief d.d. 29 december 1965 aan de gemeente Rosmalen werd verstuurd. De adviestekst van de *Hoge Raad* d.d. 9 april 1963 luidde: "De Raad heeft de twee ontwerpen voor Uw gemeentevlag aandachtig bestudeerd en is tot de conclusie gekomen, dat uitgegaan diende te worden van het ontwerp van Mr J.P.W.A. Smit, waarvan de samenstelling meer verantwoord en aesthetisch is, als dat van de Heer Kl. Sierksma. Het College heeft er echter bezwaar tegen om het ontwerp van Mr. Smit ongewijzigd voor Uw gemeentevlag over te nemen. Het is n.l., in verband met de gemeentelijke autonomie, onjuist om in een gemeentevlag elementen uit de provinciale vlag over te nemen, evenals het onjuist zou zijn indien elementen uit de nationale driekleur in een provinciale vlag zouden worden opgenomen. Het staat een Gemeentebestuur vanzelfsprekend vrij om, bij feestelijke gelegenheden, naast de gemeentevlag de provinciale vlag uit te hangen, zodat het ook overbodig is om in een gemeentevlag een herinnering aan de provinciale vlag op te nemen. Bovendien zou een dergelijk element storend zijn, omdat men dan niet direct en duidelijk het verschil tussen de gemeentevlag en de provinciale vlag zou zien. Voorts zou, wanneer alle gemeenten provinciale elementen in hun vlaggen zouden opnemen, de samenstelling der verschillende gemeentevlaggen in een gewest nagenoeg identiek zijn.

Het College is het volkomen eens met de stelling van de Heer Smit, dat het wapen (zegel) van Rosmalen oorspronkelijk o.m. beladen was met een vierblad, waar nu het klaverblad van drie prijkt. De Raad wil U dan ook in overweging geven om, conform de bepalingen van nevensgaande Koninklijk Besluit van 23 april 1919 (Stb. No.181) wapenwijziging in bovengenoemde zin aan te vragen. Het College is van mening, dat het meest passend voor Uw gemeente is een vlag, waarvan de beschrijving luidt als volgt: 'Vierkant, blauw, beladen met een geel watermolenrad en daarboven een geel schild, waarop een blauw vierblad'."

De *Hoge Raad van Adel* was sinds maart 1963 overtuigd: "Uit het schrijven van de Rijksarchivaris in de provincie Noord-Brabant¹⁴ blijkt duidelijk

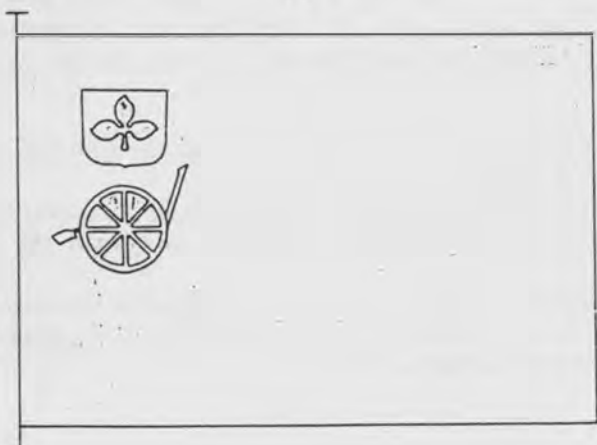
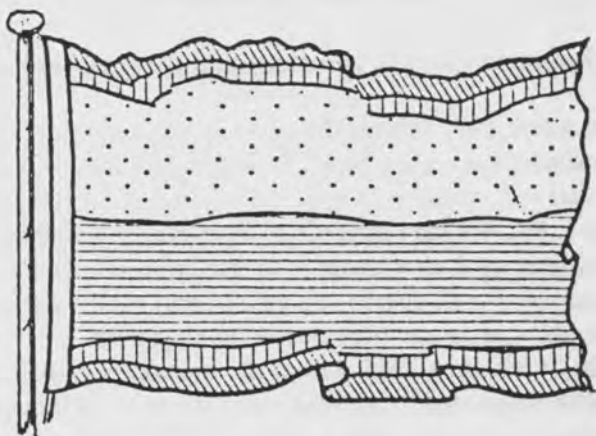
¹⁴ Bedoeld wordt het schrijven van rijksarchivaris drs E.H. Korvezee d.d. 27 februari 1963 no. 31a als bericht op schrijven van 29 januari 1963 doss.nr. 230/98.

dat Mr. Smit bepaald gelijk had, dat in het wapen van Rosmalen een vierblad voorkomt en geen klaverblad." Bij eerder genoemd schrijven van 3 maart 1966 doen burgemeester en wethouders aan de raad van de gemeente Rosmalen een voorstel betreffende vaststelling van een gemeentevlag. Gezocht wordt voor "de kleuren en figuren zoals deze zijn verwerkt in het voor deze gemeente door de Hoge Raad van Adel vastgestelde gemeentewapen". De beschrijving luidt: "Rechthoekig, lazuurblauw, beladen met een goudgeel watermolenrad en daarboven een goudgeel schild, waarop een lazuurblauw drieblad"¹⁵. Op 7 maart daaropvolgend stemt de gemeenteraad daarmee in.

Anno 1999 moet men wel constateren dat de kennis van banistiek bij de *Hoge Raad van Adel* toen op een niet zo erg hoog pitje stond en kan men het de toenmalige Rosmalense bestuurders eigenlijk niet eens kwalijk nemen, dat zij tot een minder gelukkige beslissing kwamen. Een stelling die aansluit bij de mening van Jan Melssen¹⁶ waar hij opmerkt: "De gemeentevlaggen in onze provincie werden in die tijd veelal ontworpen door de Hoge Raad van Adel. Aanvankelijk paste dit college in zijn vlagontwerpen alleen maar banen toe, omdat het de vlaggen van de Hollandse steden uit het verleden (die in hoofdzaak uit drie of meer banen bestonden) als voorbeeld nam. Daarnaast was er in genoemde Raad een nauwelijks onderdrukte tegenzin ten opzichte van gemeente-, ja zelfs van provincievlaggen. Bij toename van het aantal vlaggen moest wel naar een andere mogelijkheid worden gezocht (het aantal kleuren en banencombinaties is immers beperkt). Die werd gevonden in een relatie met de wapentekens, een relatie die qua kleuren al lang bestond (veel blauw-gele vlaggen). Op (een van) de banen werd een (van de) teken(s) uit het wapen geplaatst, al dan niet in een nader gestileerde vorm. Later heeft ook de in 1964 opgerichte *Stichting voor Banistiek en Heraldiek* te Muiderberg zich op dit terrein bewegen, door elke

¹⁵ In zijn reactie op het WOGH-concept geeft J.Th.M. Melssen ter aanvulling: "Lazuurblauw' is dubbel op; er bestaat immers geen lazuurrood of lazuurgroen. Tegenwoordig spreekt men van azuur. Ook het gebruik van goudgeel in een vlag is onjuist: goud hoort in het wapen, geel in de vlag (zoals respectievelijk zilver en wit)".

¹⁶ Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde, *Advies voor een wapen en vlag voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch*, 31 maart 1998, pag. 9.

gelegenheid aan te grijpen om gemeenten zonder vlag te benaderen en aan te bieden ter zake te willen adviseren. Het is jammer dat de kennis van die Stichting op het terrein van de Noord-Brabantse geschiedenis zo beperkt was. Met ingang van 1987 werd in onze provincie de toen opgerichte NCWV op dit terrein actief.”

Zij die de artikelen ‘*Rosmalen mag trots zijn op zijn wapen*’¹⁷ aandachtig hebben gelezen, begrijpen (na ook van het voorgaande kennis te hebben genomen) waarom de *Heemkundekring Rosmalen* de gemeentevlag uit 1966 nu samen met de blokkenvlag uit 1935 het liefst als curiosa in haar archief wenst te bewaren en zo snel mogelijk wil aansturen op een remplaçant, die dan jammergenoeg niet meer als een gemeentevlag maar nog wel als dorpsvlag zal kunnen wapperen..

Onterecht gebruik van vlaggen door gemeente ‘s-Hertogenbosch

In maart 1989 schrijft de NCWV in een rapport o.a. over de voormalige gemeente ‘s-Hertogenbosch¹⁸: “Deze gemeente, hoofdstad van de provincie, voert nog steeds geen officieel ingestelde vlag.” De in 1955 door archivaris dr L.P.L. Pirenne ontworpen vlag (zeven evenhoge banen van achtereenvolgens rood en wit met in de broektop een zwart vierkant met een hoogte van vier banen waarin een gele boom) werd wel bij enige manifestaties gebruikt¹⁹, maar niet bij raadsbesluit ingesteld.

Op 26 oktober 1989 stellen de toenmalige gemeentebestuurders een officiële ‘stadsvlag’ vast voor de gemeente ‘s-Hertogenbosch, daarbij teruggrijpend op een voorstel van drs P.Th.J. Kuyer van 28 juli 1971 dat deze, tegen het advies van de *Hoge Raad van Adel* in, bij brief van 26 oktober 1976 nogmaals poneerde. Door B&W wordt het raadsvoorstel omschreven

¹⁷ Martien Veekens, ‘*Rosmalen mag trots zijn op zijn wapen*’ in *Rosmalla*, jrg. 7 (1997) nr. 4; jrg. 8 (1998) nr. 1, 2 en 4.

¹⁸ NCWV, *Rapport betreffende de herziening van de vlaggen van de gemeenten in de provincie Noord-Brabant, die meer dan 10.000 inwoners tellen*, maart 1989, pagina 24.

¹⁹ In het *Advies voor een wapen en vlag voor de nieuwe gemeente ‘s-Hertogenbosch* (pagina 15) herinnert de NCWV in 1998 nog aan publicaties uit 1962 en 1987 en de opening van het nieuwe provinciehuis in 1971.

als: luidende: "Twee evenhoge banen van geel en zwart, waarvan de lengte zich verhoudt tot de totale hoogte als 3 : 2; in de broektop een kanton van twee evenhoge banen van rood en wit, waarvan de lengte zich verhoudt tot de totale hoogte van het kanton als 3 : 2 en deze totale hoogte tweederde van de hoogte van de gele baan uitmaakt". In dit raadsvoorstel van 1989²⁰ merken B&W voorafgaand op: "Om ons onbekende redenen is vervolgens geen voorstel tot vaststelling van een gemeenteraad in de richting van uw raad gedaan. Wij achten het echter uit representatief oogpunt gewenst, dat onze gemeente beschikt over een officële gemeentevlag, welke bij officiële gelegenheden zal worden gebruikt naast de Nederlandse driekleur." Ruim zes jaar later, bij de opheffing per 1 januari 1996 van de voormalige gemeente 's-Hertogenbosch, zou ook deze vlag weer bij de curiosa dienen te worden gevoegd, of als stadsvlag te worden aangewezen.

Reeds in 1996 wees de NCWV, bij de opening van de A2, op het wangebruik van vervallen vlaggen door de nieuwe gemeenten Boxtel en 's-Hertogenbosch²¹. *Stadspartij Knilles* komt de eer toe als eerste in de nieuwe gemeente hardop te hebben geroepen: "De vlag die voor het Bossche stadhuis wappert heeft geen enkele bestaansgrond".²² Alsof er geen samenvoeging tussen 's-Hertogenbosch en Rosmalen had plaatsgevonden! Ook aan de voordeur van het gemeentearchief (waar sinds eind december 1995 toch ook de Rosmalense archieven berusten) bleef men twee oud-Bossche vlaggen uithangen.²³ Waarom vóór het verkrijgen van een nieuwe gemeentevlag niet tussentijds genoeg genomen met nationale, provinciale of gelegeheidsvlaggen?

Natuurlijk kan men er vrede mee hebben, wanneer de oude stadsvlaggen worden gebruikt bij specifiek Bossche activiteiten waar de inwoners van Rosmalen verder geen enkele binding mee hebben. In het Rosmalense heeft men al diverse malen de (minder gelukkige) vlaggen uit 1935 en

²⁰ B. en W.-verg.: 18 september 1989, nr. 191/89, Raadsvoorstel, *Vaststelling van een officiële gemeentevlag*, ABO, Raadsverg. 26/27 oktober 1989.

²¹ *Van Schild en Vaan*, vlugschrift van de NCWV, jrg. III, nr. 2, juli 1966, pag. 14.

²² Stadspartij Knillis, *Een nieuw oud wapen voor het wapenloze 's-Hertogenbosch*, maart 1977.

²³ Zie b.v. foto bij 'Logboek' in het *Brabants Dagblad* van woensdag 10 november 1999.

1966 bij specifiek Rosmalense gebeurtenissen laten wapperen en wil men dat (met een verantwoorde dorpsvlag) als bijna vanzelfsprekend ook in de nabije toekomst blijven doen.

Rood en wit in de nieuwe gemeentevlag voor 's-Hertogenbosch vooral ook Rosmalens

Wanneer besloten wordt om een publiekrechtelijk wapen te voeren moet deze worden vastgesteld bij Koninklijk Besluit. Wanneer wordt besloten om een publiekrechtelijke vlag te voeren behoeft deze alleen een bestuursbesluit. Een vlag mag gevoerd worden door al diegenen, die een band voelen met het lichaam, dat de vlag heeft ingesteld. Particulieren zijn vrij zelf een vlag aan te nemen.²⁴

In het rapport van de *Commissie Wapen Vlag*²⁵ wordt de voorkeur uitgesproken voor het voeren van het wapen van de voormalige gemeente 's-Hertogenbosch en voor het voeren van een vlag te komen tot een geheel nieuw ontwerp. De CWV constateert: "Op dit moment gebruikt de gemeente 's-Hertogenbosch de oude vlag van de voormalige gemeente 's-Hertogenbosch". De CWV spreekt daarover (janmergenoe) geen afkeuring uit, maar gaat verder met: "Onze commissie is van oordeel dat de instelling van de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch een goede (WOGH: *vanzelfsprekende*) reden is om te komen tot een nieuwe vlag die bij alle officiële en feestelijke gebeurtenissen binnen die gemeente wordt gevoerd."

Wanneer de *Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde* om advies wordt gevraagd komt deze o.a met het uit 1955 daterende *Pirene-voorstel*, waarbij het aantal van zeven banen nu is vervangen door vijf banen, "gelijk aan het aantal voormalige gemeenten". De CWV geeft aan dit ontwerp de voorkeur. De kleuren rood-wit zijn nu niet meer enkel te beschouwen als "de historische Bossche stads- en vlaggenkleuren (tot ca. 1925)", maar meer als "de wapenkleuren van het historisch kwartier Maas-

²⁴ De Nederlandsche Leeuw, *Wapens, vlaggen en onderscheidingsvlaggen*, 1982, 99^e jrg., kolom 468-474.

²⁵ *Wapen en vlag voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch*, Advies van de Commissie Wapen en vlag aan het College van burgemeester en wethouders, 9 september 1998.

land, waartoe Rosmalen en Empel behoorden". De gele (uitgerukte) Bosboom wordt daarbij opgenomen als het kenteken van de nieuwe gemeente. Wel zou deze dan een meer eigentijdse vormgeving moeten krijgen. B&W nemen het advies van de CWV over.²⁶ Besloten wordt "een aantal ontwerpen voor een vlag te laten maken op basis van 5 banen in de kleuren rood en wit met in de broektop een gele bosboom op een zwart kanton". Laatsgenoemde kleur zou, naar een idee van de *Heemkundekring Rosmalen*²⁷, mogelijk kunnen worden vervangen door de kleur blauw. In de laatste *Rosmalla* van 1998²⁸ werd dit gemotiveerd met: "Zowel Bokhoven, Engelen, Empel als Rosmalen voerden in hun voormalige gemeentewapens de rijkskleuren goud en lazuur. De bosboom werd zonder kleur afgebeeld op de oudste zegelafdrukken. Afgebeeld in de voormalige 'dorpskleuren' zou hij op bijzonder symbolische wijze Bossche solidariteitszin kunnen tonen met die gemeentedelen die hun naam niet in de nieuwe gemeentenaam mochten terugzien en die hun wapensymbolen tot historie moesten maken".

Mede vanwege de 'substantiële op- en aanmerkingen van derden', o.a. geformuleerd in de brochure *Een wapen voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch*²⁹ door de WOGH, werd het op 20 januari 1999 te nemen raadsbesluit, aangaande een gemeentewapen (het voorstel tot benoeming van dorpswapens kende geen discussie) en gemeentevlag, aangehouden tot 18 maart 1999. Tevens werd besloten een hearing te houden. De CWV bekende, dat "het bij de aanvang van onze taak bekend was, dat over de keuze van een wapen en vlag binnen de gemeente tegenstrijdige opvattingen leven, die enerzijds zijn terug te voeren op aspecten van heraldieke aard, anderzijds op de gevoelens die de fusie van de twee gemeenten, Rosmalen en 's-Hertogenbosch, teweeg hebben gebracht". Ten behoeve van de commis-

²⁶ Bestuurszaken, Raadsvoorstel, reg.nr. 98.0919, 20 oktober 1998, pagina 4.

²⁷ Heemkundekring Rosmalen, ref. 98br.054/av, 20 december 1998.

²⁸ Martien Veekens, 'Rosmalen mag trots zijn op zijn wapen' (4), in *Rosmalla*, jrg. 8, nr. 4, december 1998, pag. 4.

²⁹ Een 28 pagina's tellende brochure, uitgebracht op Driekoningen 1999 door Martien Veekens c.q. de *Werkgroep Ondersteuning Genealogie en Heraldiek van de Heemkundekring Rosmalen* (WOGH), welke volledig in copy werd opgenomen in de *Voorstellen raadsvergadering 18 maart 1999* en eerder in het *Nader rapport van de Commissie Wapen en Vlag* van 27 januari 1999.

sie Bestuurszaken op 8 maart 1999 werd vooraf een nieuw raadsvoorstel geformuleerd. Daarin o.a.: “Vanwege de relatie met het wapen, meent de commissie dat toch vastgehouden moet worden aan de kleur zwart in het kanton”.³⁰ De WOGH besluit hiertegen niet verder in verweer te gaan, wanneer kennis wordt genomen van een nieuwe NCWV-brief³¹ met de strelende woorden: “In het voorstel van de NCWV staan juist de kleuren rood en wit voor Rosmalen en de andere, eerder bij ‘s-Hertogenbosch gevoegde voormalige gemeenten. Het amendement van de heemkundekring Rosmalen zou de vlag daardoor – op de symboliek van de zg. Bosboom na – geheel ‘Rosmalens’ maken.” En vervolgens: “Ook al kan de NCWV vrede hebben met de wens van de heemkundekring de ‘foutieve’ Rijkskleuren in een dorpswapen voor Rosmalen te handhaven, dat wil nog niet zeggen dat deze mogen dienen om ons voorstel voor een vlag voor de nieuwe gemeente ‘s-Hertogenbosch te wijzigen.” Een andere reden om verder niet te reageren, werd aangedragen door middel van een brief van enkele Bossche prominenten³² waarin zij protesteerden tegen de argumentatie van de NCWV, die de kleuren van o.a. het historische kwartier Maasland prevaleerde boven de meer ‘Bossche’ kleuren: “Tegen een verwijzing daarnaar hoeft geen bezwaar te zijn, maar dan toch niet op een zo nadrukkelijke wijze als voorgesteld door de NCWV”.

Tien dagen voor de hoofdelijke stemming met betrekking tot het nieuwe gemeentewapen (op de voor Rosmalen zo trieste 18^e maart 1999) stelde het *Brabants Dagblad* nog: “Als het rood-wit het deze maand wint van het zwart-geel, heeft het ‘wapengekletter’ Rosmalen toch nog iets wezenlijks opgeleverd”.³³

Nadat de gemeenteraad op 18 maart 1999 een principebesluit had genomen over een vlag voor de nieuwe gemeente ‘s-Hertogenbosch, maakte de bekende heraldisch tekenaar Piet Bultsma een vijftal ontwerpen. Na de bespreking in de commissie Bestuurszaken van 28 juni 1999 bleven er twee

³⁰ Bestuurszaken, Raadsvoorstel, reg.nr. 99.0176, 9 februari 1999, pagina 5.

³¹ NCWV aan CWV, sHe/sHe/05, 29 januari 1999, pagina 3.

³² P.Th.J.K. Kuijer, J.M.C. v.d. Eerden, H.J.H. Bossink, H. Bergé en Th.G.A. Hoogbergen in hun brief aan B&W d.d. 29 december 1998, pagina 2.

³³ Brabants Dagblad, *Stadswapen symbool van Rosmalens verdriet*, 8 maart 1999, pagina 11.

ontwerpen over , die ook voor advies werden voorgelegd aan een aantal deskundige personen en instanties. De NCWV³⁴, de *Heemkundekring Rosmalen*³⁵ en de CWV (gevolgd door B&W)³⁶ spraken hun voorkeur uit voor 'model 4'. De gemeenteraad besloot op 23 september 1999 om 19.13 uur plotseling in meerderheid om een mix-idee van het raadslid Neefs ("Ik heb me vroeger als verkoper van behang ook bezig gehouden met ontwerpen. Ik heb er dus wel enige kijk op."³⁷) tegen alle afspraken in boven het ontwerp van een deskundig heraldisch tekenaar te accepteren.

Na vaststelling gemeentevlag nu alle aandacht voor een Rosmalense dorpsvlag

Tijdens de algemene ledenvergadering van de *Heemkundekring Rosmalen* op 12 maart 1998 was besloten om ook vanuit Rosmalen het pad van de heraldiek en banistiek naar buiten toe te gaan betreden, om eigenwaarde, eigenheid, identiteit, synergie en saamhorigheid naar tevredenheid (h)erkend en bevestigd te zien. Voordat aan een dorpsvlag kon worden gedacht dienden echter eerst de trajecten dorpswapen, gemeentewapen en gemeentevlag te worden doorlopen. Het bleek een zeer moeizame weg te gaan worden. Na een verzoek tot vaststelling van een dorpswapen³⁸ en een 1^e herinnering³⁹ schreef de Heemkundekring Rosmalen bij haar 2^e herinnering⁴⁰: "Na bevestiging van betreffend *dorpswapen* door het gemeentebestuur wensen wij ook een voorstel te doen voor vaststelling van een *dorpsvlag* en zouden nadien betrokken willen blijven bij het ontwerpen c.q. vast-

³⁴ NCWV aan B&W, kenmerk sHe/sHe/07, *model vlag*, 8 juli 1999.

³⁵ Heemkundekring Rosmalen aan B&W, ref. 99br.026/av, 15 juli 1999; beantwoord met BZ/BO 10444, 19 oktober 1999.

³⁶ Voorstel B&W d.d. 31 augustus 1999, regnr.99.0867. In de commissie Bestuurszaken van 13 september 1999 wordt om 22.30 uur besloten geen voorbespreking te houden.

³⁷ *Brabants Dagblad*, 24 september 1999 (aansluitend op de artikelen van 13 augustus en 3 september 1999).

³⁸ Heemkundekring Rosmalen aan B&W, ref. 98br.022/av, 1 mei 1998.

³⁹ Heemkundekring Rosmalen aan B&W, ref. 98br.029/av, 12 juni 1998.

⁴⁰ Heemkundekring Rosmalen aan B&W, ref. 98br.035/av, 8 oktober 1998.

stellen van een nieuw *gemeentewapen*". Uit een brief van de Hoge Raad van Adel aan 's-Hertogenbosch⁴¹ bleek dat deze er een soortgelijke mening op na had gehouden: "Ik wijs er nog op dat een vlag over het algemeen pas wordt vastgesteld, zodra duidelijkheid bestaat over het te voeren wapen". Jammer, dat men in 's-Hertogenbosch meende toch alles tegelijkertijd te moeten behandelen.

In de laatste *Rosmalla* van 1998⁴² was te lezen: "Tijdens de jubileumtentoonstelling van de Heemkundekring Rosmalen (30 en 31 januari 1999) zullen we onze bezoekers de gelegenheid geven om over de wenselijkheid en vormgeving van een dorpsvlag mee te denken. We kunnen ook dan pas met ideeën komen, omdat niet eerder dan op 28 januari 1999 ons dorpswapen kan/zal worden vastgesteld." Over het nog bestaan van een banier uit 1935 kon toen nog niet worden gerept, omdat het de jonge WOGH⁴³ op dat moment niet bekend was, dat Rosmalen deze defileervlag al die tijd nog had bewaard. Bij de hearing op donderdag 4 maart 1999 in het stadhuis te 's-Hertogenbosch werd door de vertegenwoordiger van de WOGH o.a. gezegd: "De herontdekking in januari j.l. van de blokkenvlag uit 1935, welke werd getoond tijdens het laatste weekend van januari j.l. bij de jubileumtentoonstelling van de Heemkundekring Rosmalen, alsmede de aldaar door bezoekers geplaatste opmerkingen, heeft de WOGH doen besluiten voorlopig geen nieuwe dorpsvlag voor te stellen, de verkeerd vastgestelde gemeentevlag uit 1966 niet meer uit de kast te halen, maar de oudste Rosmalense vlag, de blokkenvlag uit 1935 met het Maaslands vierblad en de antieke ploeg, voorlopig te gebruiken als dorpsvlag bij voorkomende gelegenheden". Na het lezen van hetgeen eerder in deze brochure staat beschre-

⁴¹ Hoge Raad van Adel aan afdeling bestuursondersteuning, no. 98/34, 30 januari 1998.

⁴² Martien Veekens, *'Rosmalen mag trots zijn op zijn wapen 4'*, in *Rosmalla*, jrg. 8, nr. 4, december 1998, pag. 2.

⁴³ Officieel werd de *Werkgroep Ondersteuning Genealogie en Heraldiek* opgericht op 3 november 1998 tijdens een bijzondere vergadering van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen en haar werkgroepen. Officieus werd zij echter al actief na het verschijnen van het gewraakte artikel *'Rosmalen moet trots zijn op Bossche wapen'* in het Brabants Dagblad van 29 maart 1997, Stad en Streek, pag. 15.

ven (met name in de eerste paragraaf) mag duidelijk zijn, dat, na een verdergaande kennismaking met de nog jonge wetenschap banistiek, nu meer doordachte standpunten worden ingenomen. Er is alle reden om een nieuwe dorpsvlag te ontwerpen en te gaan voeren. Deze gedachte werd door het bestuur van de *Heemkundekring Rosmalen* metterdaad hard gemaakt toen zij op 9 april 1999 de WOGH opdracht gaf om met een voorstel te komen. Tegelijkertijd werd afgesproken hiermee niet naar buiten te treden zolang de discussie over een vlag voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch nog gaande was. Tijdens de viering van de *Dodenherdenking* aan de Schoolstraat op 4 mei 1999 mocht de blokkenvlag opnieuw, maar nu halfstok, wapperen bij het Rosmalens oorlogsmonument.

Motieven uit de vexillologie vóór het gebruik van dorpsvlaggen

Enkele aanhalingen uit de banistische literatuur mogen de motivatie tot het gebruik van dorpsvlaggen ook vlaggenkundig onderbouwen:

- 'Een vlag wordt doorgaans gezien als symbool dat staat voor de gehele bevolking van een bepaald gebied';⁴⁴
- 'Met het hanteren van een vlag, hoe ook, is men bewust bezig iets uit te dragen, van mens tot mens, van groep tot groep';⁴⁵
- 'Vlaggen belichamen de idealen en de historische ervaringen van het volk dat zij vertegenwoordigen en zijn belangrijke sociale en historische documenten';⁴⁶
- 'Bij vlaggen gaat het eigenlijk om een soort herkenningssymbool. Symbolen die een inspiratiebron kunnen zijn van saamhorigheid tussen mensen onderling.';⁴⁷
- 'De vlag is voor heel veel mensen een teken van hun gevoelens, ideeën en emoties die zelden worden geuit en eigenlijk ook op geen andere manier uitgedrukt kunnen worden';⁴⁸

⁴⁴ *Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde* in meermalen genoemde en te noemen publicaties.

⁴⁵ Kl. Sierksma, *Vlagprotocol*, Traditionele gebruiken en voorschriften (Bussum, 1981), pag. 8.

⁴⁶ Eric Inglefield, *Vlaggen Top-gidsen* (Helmond, 1979), pag. 9.

⁴⁷ Derkwillem Visser jr., *De Nederlandse vlag* (Amsterdam, 1995), pag. 9.

- 'Vlaggen kunnen iets overbrengen zonder dat daar woorden voor nodig zijn. Ze zijn een goede manier om mensen te verenigen met wel dezelfde ideeën maar niet dezelfde taal';⁴⁹
- 'Een vlag 'spreekt' een taal en verkondigt, demonstreert zelfs gevoelens op symbolische wijze';⁵⁰
- 'Het vlagontwerp kan zich bijzonder goed lenen voor het tot uitdrukking brengen van bepaalde historische of geografische feiten en omstandigheden, die karakteristiek zijn en niet in het wapen zijn vastgelegd'.⁵¹
- 'Elke vlag is een communicatie van mens tot mens, groep tot groep of volk tot volk, die wacht op reactie of begrip'.⁵²

Hedendaagse banistische criteria bij het ontwerpen van een dorpsvlag

Meermalen hebben we in dit betoog geconstateerd, dat het ongewenst is de vlag uit 1935 als ook die uit 1966 tot dorpsvlag te benoemen. Daarvoor zijn er in het licht van de huidige vexillologie teveel 'fouten' gemaakt. Voordat we met een alternatief voorstel komen, zullen we eerst duidelijk moeten aangeven welke voorwaarden er heden ten dage gesteld kunnen en moeten worden, wanneer een meer verantwoorde dorpsvlag gewenst is. De NCWV benadrukt, dat heraldische, historische en actuele motieven tegen elkaar moeten worden afgewogen. Daarbij staan als uitgangspunten centraal: uniek, eenvoudig en herkenbaarheid. Dit laatste ook in visuele betekenis. Een vlag moet op afstand goed herkenbaar zijn.

De *Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde*⁵³ heeft in haar rapporten van juni 1988 en maart 1989⁵⁴, aangevuld in het rapport van maart 1998⁵⁵, enkele vlaggenkundige richtlijnen aangereikt.

⁴⁸ William Crampton, *Grote geïllustreerde Vlaggenids* (Helmond, 1989), pag. 6.

⁴⁹ William Crampton, *Het groot Vlaggenboek* (Houten, 1995), pag. 22.

⁵⁰ Christian Fogd Pedersen, *Moussault's lexicon van vlaggen en wapens* (Bussum, 1980), pag. 305.

⁵¹ Kl. Sierksma, *Vlaggen*, Van Dishoeck-reeks (Bussum, 1963), pag. 86.

⁵² Whitney Smith, *Spectrum Vlaggenboek* (Utrecht/Antwerpen, 1975), pag. 7.

1. Nietszeggende vlaggen die slechts banen vertonen, dienen te worden vervangen. Banen alleen geven onvoldoende onderscheid, een reden om het voornaamste stuk uit het (voormalige) gemeentewapen toe te voegen. Het is onjuist om de vlag met een (voormalig) gemeentewapen te voorzien. Een wapen is een andersoortig kenteken dan een vlag. Vlag en wapen hebben ieder hun eigen uitdrukkingwijze.
2. Ingewikkelde vlaggen, waarop een veelheid aan emblemen is geplaatst en/of een veelvoudige verdeling is aangebracht, moeten worden vereenvoudigd. Emblemen komen op de voornaamste plaats, vereenvoudigd, naast elkaar of boven elkaar.
3. De kleuren van (voormalige) gemeentevlaggen zijn vaak aan de (voormalige) gemeentewapens ontleend en dienen in samenhang met de daarop geplaatste emblemen te worden gebracht.
4. Ingewikkelde wapenfiguren zijn op de vlaggen te vertegenwoordigen door een deel ervan. Bij de toepassing in stads- en dorpsvlaggen van symbolen uit de desbetreffende wapens kunnen deze worden gereduceerd om tot een eenvoudige, goed herkenbare vlag te komen.
5. De vlaggen hoeven niet alle kleuren van de (voormalige) gemeentewapens te vertonen.⁵⁶ Bij de toepassing kan het aantal kleuren en tekens worden gereduceerd om tot een eenvoudige, op afstand goed herkenbare vlag te komen.
6. De voorkeur dient te worden gegeven aan die kleuren, die kenmerkend zijn voor de (voormalige) gemeente zelf of voor de regio, waarin deze ligt.

⁵³ De NCWV werd op 14 april 1986 opgericht en als bestuurscommissie bij de *Stichting Brabants Heem* ondergebracht. De formele start geschiedde op 6 maart 1987.

⁵⁴ NCWV, *Rapport betreffende de herziening van de vlaggen van gemeenten in de provincie Noord-Brabant, die meer dan 10.000 inwoners tellen*.

⁵⁵ NCWV, *Advies voor een wapen en vlag voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch*, maart 1998, pagina 20.

⁵⁶ W.A. van Ham, 'Wapen- en Vlaggenkunde historisch gezien' in: *De Brabantse Leeuw*, jrg. 40 nr.2 1991 pag. 80, stelt: "Het is onjuist zich bij het beoordelen van vlaggen uitsluitend te laten leiden door aan heraldiek ontleende regels en normen".

7. Indien er goede cultuur-historische argumenten zijn aan te voeren voor een ontwerp, waarbij kleuren en/of emblemen afwijken van de kleuren en/of figuren op de wapens, verdient dit zeker de voorkeur boven een onherkenbaar product.⁵⁷
8. Elementaire voorwaarde voor het tot stand brengen van een goed ontwerp zijn kennis en begrip voor historische feiten en verhoudingen, alsmede vaardigheid in het maken van heraldisch en banistiek verantwoorde ontwerpen.

Tot een van de doelstellingen van de NCWV behoort “het introduceren van dorpswapens en –vlaggen, veelal voor dorpen in die gemeenten, die bij herindeling zijn opgeheven”.⁵⁸ Nog na de herindeling van 1997 rondom Waalwijk stelde deze commissie “dat net als wapens ook vlaggen de gemeenschapszin in de onderdelen van de gemeente kunnen versterken en door het onderstrepen van het eigene bij kunnen dragen aan het karakter van het geheel”.⁵⁹

Regionale kleuren uit gemeentevlag als basis voor dorpsvlag

Als reactie op de brief van enkele Bossche prominenten d.d. 29 december 1998, betreffende het loslaten van het adagium ‘vlag volgt wapen’ schrijft de NCWV⁶⁰: “Er is geen sprake van een ongeschreven wet maar van een ingeburgerd gebruik, waarvan kan worden afgeweken als daar argumenten voor zijn. Zo zien we voor Nederland de wapenkleuren blauw en goud en de vlaggenkleuren rood, wit en blauw; voor Noord-Brabant de wapenkleuren zwart en goud en de vlaggenkleuren rood en wit, voor (oud-)’s-Hertogenbosch de wapenkleuren zwart en goud en de vlaggenkleuren rood en wit. Juist bij historische vlaggen is zeker niet altijd sprake van dezelfde

⁵⁷ Voor dit en volgend criterium: W.A. van Ham, ‘Wapens en vlaggen van de Noordbrabantse gemeenten historisch en actueel gezien’, in: *De Brabantsche Leeuw*, jrg. 41 (1992) pag. 181.

⁵⁸ <http://jump.to/ncwv>. VaanNet d.d. 2 november 1999 (18.00 uur).

⁵⁹ Jac. Biemans, *De Gemeente in symbolen*, pag.31 (Overdruk uit ‘De Klopkei’, Heemkundekring ‘De Erstelinghe’, Waalwijk, 22^e jrg., 1^e kwartaal 1998).

⁶⁰ NCWV aan CWV, kenmerk sHe/sHe/05, 29 januari 1999, pagina 1.

kleuren als het wapen.” Verderop in dezelfde brief schrijft de secretaris van de NCWV: “De NCWV verwijst juist met nadruk naar de wapenkleuren van het Kwartier van Maasland, waartoe Rosmalen en Empel & Meerwijk behoorden, naar de Heusdense (Engelen) en naar de Luikse (Bokhoven) kleuren om de kleurstelling rood en wit voldoende basis te geven voor een vlag voor de **nieuwe gemeente ‘s-Hertogenbosch**, een realiteit die briefschrijvers geheel lijkt te ontgaan.” In haar nader rapport⁶¹ wordt dit door de CWV onderschreven met: “De gekozen kleuren (rood/wit/zwart/geel) hebben een historische relatie. De kleuren rood en wit zijn de wapenkleuren van het historisch kwartier Maasland, waartoe Rosmalen en Empel en Meerwijk behoorden. Het zwart en geel heeft een relatie met het gemeentewapen en met de kleuren van de tot op heden gevoerde vlag van de voormalige gemeente ‘s-Hertogenbosch.”

Met name de *Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde* heeft (terecht) kritiek op het veelvuldig gebruik van de ‘foutieve’ rijkskleuren in wapens en vlaggen.⁶² Van de 87 gemeenten in de Meierij, die tussen 1816 en 1820 een wapen aannamen, kregen maar liefst 79 gemeenten gouden figuren op een blauw schild als wapen. Wie durft nog te zeggen dat blauw en geel plaatselijk gebonden kleuren zijn? Vooral archivaris Smits heeft er herhaaldelijk voor gepleit om deze te vervangen door rood en zilver, die door hem als de oorspronkelijke Brabantse landskleuren werden gezien. Het ‘lazuurblauw’ en ‘goudgeel’ mogen, zoals dat in 1966 gebeurde, niet langer op de vlaggen verschijnen als verwijzing naar een foutieve daad door de toenmalige *Hoge Raad van Adel*, die tijdens de Hollandse ‘bevoogdingsperiode’ (1629-1853) *de eigen historische anteceden-ten voor een Brabantse gemeenschap verdonkermaande*.⁶³

⁶¹ *Wapen en vlag voor de nieuwe gemeente ‘s-Hertogenbosch, Nader rapport van de Commissie Wapen en Vlag*, 27 januari 1999, pagina 5.

⁶² *Van Schild en Vaan*, vlugschrift van de NCWV: “Onder het motto ‘Wat oud is, is goed, ook al is het fout’ achtte men de wapens uit 1817-1819 onaantastbaar!” (jrg. II, nr. 1, april 1995, pag. 3).

⁶³ Dr. Th.P.M. de Jong, *Wapens: herkenningstekens voor gemeenschappen anno 1978?*, Tentoonstellingsgids ‘*Brabants Banier en Blazoën*’ (Hilvarenbeek, 1978), pagina 7.

Bij gebrek aan uitzonderlijk eigen kleuren, zal Rosmalen volstaan met de voor haar meest in aanmerking komende regionale kleuren. Rood en wit verwijzen evenwel niet enkel naar het oude Maasland, maar het zijn ook de wapenkleuren van Jan van Baexen (*Heer tot Rosmalen*) en, zoals we nog zullen opmerken, eveneens die van de orde der Birgittijnen. Toevallig zijn deze kleuren daarnaast ook gelijk aan die van het oude Neder-Lotharingen, de huidige provincie Noord-Brabant en 'last but not least' de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch. Maar bovenal: Het rood en wit zal in Rosmalen allereerst 'Rosmalens' zijn!

Omdat we als deel van de nieuwe gemeente ook kleur willen bekennen, lijkt het de WOGH zeer geschikt, om door middel van de eigen dorpsvlag een directe band met de nieuwe gemeente aan te geven. De vluchtzijde van de dorpsvlag is door het mede opnemen van twee verkorte banen voor een groot deel gelijk aan de vluchtzijde van de gemeentevlag. Zoals de oude blokkenbanieren uit 1935 de band tussen gemeente en provincie moesten uitdrukken, zo wil ook de dorpsvlag enige uitdrukking geven aan een binding van 'ons durpke' met de nieuwe grote gemeente 's-Hertogenbosch. Dit strookt tegelijkertijd met hetgeen Klaes Sierksma eens stelde: "Ook zijn wel 'dorpsvlaggen' ontworpen en ingesteld om een waardig accent te geven aan de eenheid in verscheidenheid".⁶⁴

Het Maaslands vierblad als voornaamste symbool van Rosmalens eigenheid

Vanaf eind 1997 werd in 'Rosmalla'⁶⁵, nadrukkelijker dan voorheen ooit gebeurde, gewezen op het onjuiste wapen en de daarvan afgeleide onjuiste vlag die Rosmalen tot aan de opheffing als zelfstandige gemeente publiekelijk voerde. Ook in deze brochure werd daar al op ingegaan.

Tijdens de poging, om in 1998/'99 'iets Rosmalens' in het gemeentewapen voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch te doen opnemen, werd gekozen voor het promoten van het 'Maaslands vierblad' als voornaamste symbool van Rosmalens eigenheid. Deze waarde werd zowel in Den Bosch als

⁶⁴ Kl. Sierksma, *Vlaggen*, Symbool-Traditie-Protocol (Bussum, 1963), pag. 18.

⁶⁵ Martien Veekens, Vervolgserie: *'Rosmalens mag trots zijn op zijn wapen'* (vooral jrg. 7, nr. 4, december 1997)

Rosmalen alom geaccepteerd en bevestigd bij raadsbesluit van 18 maart 1999 door middel van de erkenning van een gecorrigeerd dorpswapen. Hierbij werd eerherstel verleend aan het vierblad en de antieke ploeg die door de heraldieke blunder van 1817 waren vervormd tot een nietszeggend klaverblad en een evenzo nietszeggend (water)molenrad. In de WOGH-brochure van Driekoningen 1999⁶⁶ was het waarom van het uitdragen van met name het Maaslands vierblad nog eens extra gemotiveerd. Van alle rond de oude Vier Maaspolders (binnen het Hoogheemraadschap Maasland) gelegen bewoningscentra is alleen Rosmalen (het 'geknoei' in 1817 buiten beschouwing latend) het meer dan 650-jarige rechtsymbool (oudst bewaarde afdruk dateert van 20 juli 1348) trouw blijven tonen. Als daarnaast de in 815 reeds genoemde naam 'Rosmalen' ('male / mael' zou kunnen duiden op 'rechtshandeling, rechtszitting'⁶⁷) en het Maaslands vierblad (vier lindebladen om een knop, mogelijk een teken om een vredehof of vierschaar aan te duiden⁶⁸) wellicht zo nauw met elkaar in verband kunnen worden gebracht, dan zal men elke kans tot behoud van deze verbeelding binnen Rosmalen dienen aan te grijpen.

Tijdens de hearing op 4 maart 1999 hield de vertegenwoordiger van de WOGH nog een laatste pleidooi om ons vierblad toch nog een plaatsje te gunnen in ons nieuwe gemeentewapen. Immers: "Het meer dan 700 jaar oude rechtssymbool staat niet alleen voor het bestuur van gronden waartoe eens Rosmalen behoorde, maar duidt bij de aanstaande millenniumwisseling ook op de niet mis te verstane realiteit, dat 's-Hertogenbosch als belangrijkste stad van *Noord-Oost-Brabant* vooral een op het oosten gerichte meerwaarde heeft. Daarbij komt nog dat de opheffing van 's-Hertogenbosch en Rosmalen met name noodzakelijk zou zijn geweest om de bouwlokatie *Rosmalen-Noord* in de *Polder van der Eijgen* binnen een nieuw te vormen gemeente te kunnen realiseren. De Maaslandwaarts gerichte oriën-

⁶⁶ WOGH – Martien Veekens, Een wapen voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch.

⁶⁷ Wim Veekens, 'De naam Rosmalen', in: *Rosmalla* 1-5 (1990-'91), pag.5-11 en id., 'De naam Rosmalen, enkele aanvullingen', in: *Rosmalla*, 2-2 (1992), pag.10-13.

⁶⁸ Dr. Th.P.M. de Jong, *Wapens: herkenningstekens voor gemeenschappen anno 1978?*, *Tentoonstellingsgids 'Brabants Banier en Blazoen'*, (Hilvarenbeek, 1978).

tatie en expansiedrang van de oude gemeente 's-Hertogenbosch werd daarmee nog eens extra onderstreept. Naast respect voor het oude Rosmalen als een *brug tussen Maasland en Hertogstad* concretiseren we met de opname van het Maaslands vierblad in een nieuw vast te stellen gemeentewapen tegelijkertijd een toekomstgerichte rechtvaardiging." Zoals bekend blokkeerde een krappe meerderheid van de gemeenteraad de mogelijkheid om het vierblad als bestuursymbool te handhaven. Daarmee werd het aan de Rosmalense gemeenschap zelf om 'ons' symbool, zoveel als mogelijk is, zelf uit te dragen. Naast de *Heenkundekring Rosmalen* hebben inmiddels nog enkele andere Rosmalense verenigingen het Maaslands vierblad al opgenomen in hun logo's en clubwapens. In een eigen dorpsvlag zal ons symbool binnenkort nog meer tot zijn recht komen.

Boven-plaatselijke cultuur-historische betekenissen en waarden

In de Maliskamp (Zandstraat, parochie H. Bernadette) werd op dinsdag 15 november 1960 om 4.35 uur Hans van Schijndel geboren als 10.000^e inwoner van Rosmalen. Burgemeester Maizarac (peter) noemde dit feit een mijlpaal in de geschiedenis van Rosmalen, "dat nu de allure van een grote plaats krijgt en zijn dorpskarakter gaat verliezen. Rosmalen is geen dorpje meer, maar behoort tot de middelgrote gemeenten".⁶⁹ Het afbraak- en nieuwbouwproces, dat na het vertrek van Burgemeester H.C.F.C. von Heijden (1 mei 1955) was ingezet zou in 40 jaar tijd nog weinig heel laten van datgene wat het huidige Rosmalen met het aloude Rosmalen gemeen had. Rosmalens belangrijkste geschiedschrijver Henk de Werd benadrukte: "In Rosmalen gebruikt men liever de slopershamer".⁷⁰ Alleen een enkele boerderij, de Annenborch-terp, de standaardmolen, de Lambertuskerk en het hoofdgebouw van Coudewater bleven gespaard als herinnering aan een tijd dat Rosmalen nog een schependom was.

⁶⁹ *Brabants Dagblad*, editie vor Midden- en Oost-Brabant, 16 november 1960, pagina 2.

⁷⁰ Henk de Werd, *Rosmalen in oude ansichten*, deel 3 (Zaltbommel, 1980), pag. 3. Eerdere deeltjes waarin Henk de Werd (jammergenoeg meestal tevergeefs) zijn kritische geluid deed horen, verschenen in 1972 en 1976.

Wanneer we spreken van *bovenplaatselijke cultuurhistorische betekenis en waarden* uit de tijd van het *ancien regime* (voor de inval der Fransen in 1795) dan moeten we bekennen dat Rosmalen als arme agrarische gemeente maar weinig te bieden had. “Rosmalen is een ellendig land, ‘s winters in ‘t water en ‘s zomers in ‘t zand”, is een gezegde, dat tot lang nadien wordt geciteerd. Toch was er op het Rosmalens grondgebied wel degelijk een plek, waar een rijke, belangrijke bovenplaatselijke, cultuurhistorische waarde tot ontwikkeling kwam. Deze uitzondering was *Mariënwater, Maria ad Aquas Frigidus* oftewel *Coudewater*.⁷¹

Toen Milla de Campen⁷² in 1434 op het landgoed van Peter de Gorter een klooster mocht stichten, was dit het eerste dubbelklooster voor Birgittijnen en Birgittinessen in wat later *Nederland* zou heten. Maria van Bourgondië was zo onder indruk van dit Rosmalens klooster, dat zij er persoonlijk voor zorgde, dat naar het voorbeeld en met medewerking van Marienwater in 1460 ook te Marienbaum (nabij Xanten) zo’n dubbelconvent werd gesticht.⁷³ Marienwater te Coudewater was het moederklooster van diverse andere stichtingen in de Nederlanden en, naast *Marienbaum*, ook van *Mariënbloem* te Kalker in het Nederrijnse. Zoals bekend vertrokken de Birgittijnen gedwongen naar Hoboken⁷⁴ en gingen de laatste Birgittinessen vanuit Coudewater in 1713 naar *Maria Refugie* in Uden. Uden behoorde tot het vrije Land van Ravenstein en maakte derhalve geen deel uit van het

⁷¹ Zie voor een uitvoerige geschiedenis van Coudewater: J.C.M. Poelman, ‘*Van klooster tot Psychiatrisch Ziekenhuis*’, tot op heden (oktober 1999) in 29 vervolgdelens gepubliceerd in ‘*Rosmalla*’.

⁷² Tore Nyberg (*Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters*) noemt haar ‘die hervorragende Persönlichkeit des Erlöserordens in den Niederlanden’.

⁷³ Maria van Bourgondië was de zus van Philips de Goede, echtgenote van Adolf van Kleef, moeder van o.a. Adolf van Ravenstein en schoonmoeder van Arnold van Gelder (van Egmond). Deze Arnold (grootvader van de in Brabant niet geliefde Karel van Gelder) was de oom van Willem van Egmond (heer van Haps, die er voor zorgde dat in 1475 de kloosterkerk van Coudewater gebouwd kon worden) en Elisabeth van Egmond, die gehuwd was met Jan van der Aa (heer van Bokhoven), zwager van de in Haps geboren ‘Heer tot Rosmalen’, ‘onze’ Jan van Baexen.

⁷⁴ Korneel Paenen en Eddy van Honste, *Het verloren klooster van Hoboken*, Kring voor Heemkunde “*Hobuechen 1135*”, z.j.

bezette Kwartier van Maasland. Vanuit Uden werden in 1843 het klooster *Maria Hart* in Weert en in 1963 het klooster *Pax Mariae* in Vadstena (Zweden) gesticht. Een 'stamboom' van de orde kan men heden nog bewonderen in de parochiekerk van Marienbaun, waarin heel opvallend 'Rosmalen in der Nähe von Herzogenbusch' centraal staat.

Haar belangrijkste cultuurhistorische betekenis verkreeg Marienwater door het werk van de 'Meester van Koudewater' een van de grote Meesters van het toenmalige Hertogdom Brabant. Nog onlangs werd in het 'Museum voor Religieuze Kunst' te Uden de prachtige tentoonstelling 'Beelden in de Abdij' gehouden, waarbij het oeuvre van de Meester van Koudewater een prominente plaats innam,

Beroemd zijn eveneens de bewaard gebleven handschriften en boeken uit het voormalig convent, welke zijn geïnventariseerd door Ulla Sander Olsen. "Onder abdis Helwig Olijvers (1464-1507) kende de abdij de grootste bloeiperiode. In deze periode ontstonden de meeste handschriften in het eigen scriptorium. Ook de beelden van de nog anonieme kunstenaar 'De meester van Koudewater' alsmede talrijke ander overgeleverde kunstobjecten dateren uit deze periode".⁷⁵

Opmerkelijk is nog, dat in de catalogus bij genoemde tentoonstelling, Harry Tummers onder het hoofdstuk 'Laatmiddeleeuwse houtsculptuur in Noordelijk Brabant' schrijft: "De eigen productie beleefde zijn top in de Meester van Koudewater en de Meester van Soeterbeeck". Opmerkelijk omdat we weten, dat in 1613 'Soeterbeeck' het toevluchtsoord was voor de zusters van het verwoeste klooster 'Sint Annenborch', dat eens was gesticht door Jan van Baexen, 'onze' Heer tot Rosmalen.

In het Rosmalense vinden we naast hetgeen nu nog zichtbaar is op het oude landgoed Coudewater en in het huidige *Museum Coudewater* ook elders nog enkele cultuurhistorische herinneringen aan het voormalig convent Marienwater.

Dankzij Wilhelmus Rovers, die vanaf 1884 (als laatste koning) tot de heroprichting van het gilde St.Catharina in 1924 het gildezilver bewaarde, be-

⁷⁵ Leon van Liebergen, *De abdijen Marienwater en Maria Refugie*, in: *Beelden in de Abdij* (Uden, 1999), pagina 44. Zie ook: 'Geprent te Marienwater', onderzoek naar mogelijke 'Marienwater-prentjes', in: *Birgitta van Zweden, 600 jaar kunst en cultuur van haar kloosterorde* (Uden, 1986), pagina 17-30.

schikt het huidige gilde St.Joris/St.Catharina nu o.a. nog over een schildje van omstreeks 1560, waarop een afbeelding van St.Catharina en een geknield, biddende monnik. Het hier en daar verknipte plaatje heeft als onderschrift: 'BROEDER * GEHERAERT PROCKKERATER * VAN SENT MAEREN VA(T)ER *'. Hij is zeer waarschijnlijk de Claes Gheertsonne, prokurator van het klooster sinds 1558, die (een rol spelende tijdens de beeldenstorm op 23 augustus 1566) in 1568 door de geuzen werd begraven.

Aan het plafond van de Lambertuskerk hangt een houten kruis, dat afkomstig zou zijn uit de eetzaal van het voormalige klooster Coudewater, meegebracht door Mattheus Roosen (* 31 juli 1667). Deze Birgittijn was vanuit het klooster te Hoboken gezonden om, evenals zijn voorgangers Joannes Cremers, Thomas Jegers en Andreas Smidts, als priester niet alleen de nog op Coudewater verblijvende Birgittinessen, maar ook de Rosmalense katholieken behulpzaam te zijn. Roosen (geprofest op 29 juni 1699) was gedurende 22 jaren pastoor-missionaris in Rosmalen tot zijn dood op 31 december 1730. In deze voor katholieken zo moeilijke tijd stelden de Birgittijnen, in het geheim, de kloosterkapel van Coudewater ook voor de inwoners van Rosmalen open.⁷⁶

Crucem rubeam cum quodam rotundo albo in medio ejus

Het is een goed gebruik om in een vlag een verwijzing op te nemen naar cultuurhistorische waarden, die binnen een gemeenschap nadrukkelijk aanwezig zijn of waren. In onze dorpsvlag ligt daarom een verwijzing naar het voormalige klooster Marienwater met haar niet alleen voor Rosmalen, maar vooral ook vanwege haar boven-regionale betekenis voor de hand. Om deze betekenis te vervatten in een symbool koos de WOGH als bijna vanzelfsprekend voor de opname van een Birgittijns kruis.

A. Wichmans⁷⁷ schrijft over de klederdracht in Marienwater: "Habitum orantam fratres quam sorores coloris grisei, tunicam scilicet et chlamydem ac in chlamyde *crucem rubeam cum quodam rotundo albo in medio ejus*".

⁷⁶ Henk de Werd, *Oud-Rosmalen* (Rosmalen, 1987), pagina 85 e.v. en 'Rosmalla', o.a. juni 1999, pagina 18/19.

⁷⁷ Aug. Wichmans, *Brabantia Mariana*, gedrukt in 1632, pagina 874.

A.M. Frenken⁷⁸ vertaalde deze tekst met: “Zowel de broeders als de zusters dragen een habijt van grijze kleur, t.w. een rok (toog) en een mantel en op de mantel *een rood kruis met in het midden daarvan een witte rondte (cirkel)*”.

Nog zien we dit kruis afgebeeld op diverse plaatsen in en bij de parochiekerken te Hoboken en Marienbaum. Meer vanzelfsprekend treffen we het aan op de ramen en andere plaatsen van het Birgittinessenklooster te Uden. Tesamen met ‘de vijf bloedende wonden van de Verlosser’, de doornenkroon en de leeuw uit het familiewapen van St. Brigitta, is het rode kruis met de witte rondte (‘Ons Heer’) opgenomen in het wapen van de orde, welk schild (gekroond) verder nog wordt geflankeerd door palmtakken. Ook het Birgittijns kruis kent de kleuren rood en wit, en sluit derhalve zeer goed aan bij hetgeen in een vorige paragraaf al over de regionale kleuren is geschreven. Samen met de twee banen op de vluchtzijde accentueert het ons Maaslands vierblad op een unieke wijze.

Een ploeg(schaar) wel in het dorpswapen maar niet op de dorpsvlag

In 1989⁷⁹ stelde de NCWV reeds aan het Rosmalens College van Burgemeester en Wethouders voor na herziening van het wapen de vlaggenkleuren te veranderen in wit en rood en de kentekens uit het gemeentewapen op een meer symbolische wijze in de vlag op te nemen. Hierna zou de omschrijving worden: *‘twee even hoge banen van wit en rood; op de witte baan aan de broekzijde een rood vierblad, met een hoogte van 2/5 van de vlaghoogte en op de rode baan een wit, gestileerd ploegijzer, met een hoogte van 2/5 van de vlaghoogte.’*

Toen de vertegenwoordiger van de WOGH op 1 juli 1999 het nu voorliggende ontwerp ter beoordeling aan het bestuur van de *Heemkundekring Rosmalen* voorlegde, werd adhesie betuigd aan twee aspecten die de NCWV in 1989 had aangegeven: de kleurenkeuze en de prominente plaats van het vierblad. Een vlag met enkel twee banen was door de heemkundigen reeds

⁷⁸ A.M. Frenken pr., *Het klooster Marienwater alias Koudewater*, Bisschoppelijk Archief: *Dossier Rosmalen Coudewater*, pagina 115.

⁷⁹ NCWV, *Rapport betreffende de herziening van de vlaggen van gemeenten in de provincie Noord-Brabant, die meer dan 10.000 inwoners tellen*, maart 1989.

in 1998 als niet zo bijzonder aangeduid. De opname van het Birgittijns kruis in het WOGH-voorstel kreeg mogelijk mede daarom volledige ondersteuning.

Om eventuele weerstanden binnen de gemeenschap Rosmalen te omzeilen, verzochten enkele bestuursleden van de *Heemkundekring Rosmalen* de WOGH om nog eens speciaal te onderzoeken of de antieke ploeg uit het wapen ook opgenomen zou kunnen worden. In het laatste *Rosmalla*-nummer van 1997⁸⁰ werd het bewijs geleverd, dat het vreemde werktuig op de oude zegels en het vervallen gemeentewapen beslist geen (water)molenrad was, maar een gestileerde antieke karploeg. De zegelsnijder had (misschien ter verkrijging van enige symmetrie) daarbij het karwiel niet vóór maar tussen de ploegschaar en de ploegstaart geplaatst. In de briefwisseling uit de zestiger jaren, tussen de Hoge Raad van Adel en de toenmalige Gemeente Rosmalen over de nieuwe gemeentevlag, was enkel het vierblad onderwerp tot discussie. Opmerkelijk daarbij was, dat de leden van de Hoge Raad van Adel, als vanzelfsprekend het woord 'watermolenrad' gebruikten, wanneer men over het andere heraldieke symbool sprak. Er is slechts eenmaal een uitzondering, als het lid Jonkheer van Meeuwen⁸¹ tussendoor opmerkt: "de staart van de ploeg zou dan bovendien schuin kunnen zijn, die is authentieker en natuurlijker." Hierop werd door niemand gereageerd. In Den Haag en in Rosmalen hield men, zoals bekend, de volksetymologie in stand. Het woorddeel 'malen' in 'Rosmalen' bleef men tot in 1997 in relatie brengen met iets wat met een 'molen' te maken zou kunnen hebben. Dat het hier een vanouds bestaand symbool voor de landbouw betrof, wilde men, ondanks aangiften van A.J. van der Aa (1847), A.A.A.M. van der Does de Willebois (1904), J.P.W.A. Smit (1935 en 1962) en de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde (1989), klaarblijkelijk niet inzien.

Bij de criteria is vermeld, dat bij opname van een ingewikkeld wapenfiguur of symbool het beter is een vereenvoudiging na te streven, een *pars pro toto*. Als meest wezenlijke onderdeel van de ploeg komt dan de ploegschaar in aanmerking. Het karwiel, dat in het wapen van Rosmalen zo'n opvallende

⁸⁰ Martien Veekens, 'Rosmalen mag trots zijn op zijn wapen', in: *Rosmalla*, jrg. 7., dec. 1997, nr. 4, pg. 13-17.

⁸¹ Hoge Raad van Adel, *Dossier Rosmalen 230/98*, 6-III-63.

de plaats inneemt, is aan de ploegschaar ondergeschikt. Zonder ploegschaar kan een ploegwiel niet naar een ploeg verwijzen. Daarbij komt nog dat een zesspakig wiel door volksetymologie eerder zou worden gezien als een plaatje van het in 1992 bij de zandverstuiving geplaatst rad. Nog erger zou het zijn, wanneer een zesspakig wiel in relatie zou worden gebracht met het zes-spakig wiel dat voorkomt in de wapens van Heusden, Hedikhuizen, Elshout, Nieuwkuijk en Haarsteeg⁸².

Mede door een eerdere suggestie van de NCWV om een ploegschaar op te nemen in plaats van de volledige ploeg uit het wapen, is vanaf 1 juli 1999 door de WOGH naarstig naar een Middeleeuwse verbeelding van het voornaamste ploegdeel gezocht. Door herbestudering van literatuur over oude ploegen⁸³ kwam al snel de H.Kunigunda (overleden in 1033) in beeld. Deze middeleeuwse heilige werd in de iconografie veelvuldig afgebeeld met een ploegschaar, "attribut der heiliggesprochenen deutschen Kaisrin Kunigunde die mit bloßen Füßen über glühend gemachte Pflugscharen schritt". Omdat over haar het meeste gevonden zou kunnen worden in Duitse boeken, werden in de zomermaanden meerdere bibliotheken in Kleve en Goch bezocht. De afbeeldingen die inderdaad gevonden werden leken bijna alle op een kinderschepje, een vorm die ook bleek voor te komen in de Duitse heraldiek⁸⁴ en zelfs door C.Pama⁸⁵ werd afgebeeld. Laatsgenoemde heraldicus gaf in zijn meest bekende boek⁸⁶ daarnaast een afbeelding van een ploegschaar weer, die ook door J.A. de Boo⁸⁷ was verbeeld en door de NCWV in haar rapporten van 1989 en 1998 voor vlagvoorstellen werd gebruikt. Het was deze eenvoudige en makkelijk reproduceer-

⁸² Zie de omslag van het periodiek 'Met gansen trou', uitgave van Heemkundekring "Onsenoort".

⁸³ Nadrukkelijk zijn hier te noemen: J.M.G. van der Poel, 'Oude Nederlandse ploegen', Het Nederlands Openluchtmuseum (Arnhem, 1967), en: Gerard Rooijackers, 'De geschiedenis van het ploegen', Limburgs Volkskundig Museum (Limbricht-Sittard, 1987).

⁸⁴ *Lexikon Heraldik von Gert Oswald* (Mannheim, 1985), pag. 307; Johann Siebmacher, *Grosses und allgemeines Wappenbuch* (Nürnberg, 1701/05), met name waar het wapen van de familie Pflug wordt behandeld.

⁸⁵ C.Pama, *Prisma van heraldiek & genealogie* (Utrecht, 1990), pagina 208.

⁸⁶ C. Pama, *Rietstaps Handboek der Heraldiek* (Leiden, 1987), pagina 180.

⁸⁷ J.A. de Boo, *Heraldiek* (Bussum, 1973), pagina 73.

bare vorm die in tweede instantie zou kunnen worden toegevoegd aan het WOGH-voorstel, teweten in de broekhoek. Op 26 augustus werd dit idee aan het bestuur van de *Heemkundekring Rosmalen* voorgelegd. Geen van de aanwezigen wilde echter in deze heraldieke weergave van een ploegschaar een acceptabele vereenvoudiging van de gestileerde antieke ploeg uit het Rosmalens wapen herkennen. Unaniem stelde toen het bestuur van de Heemkundekring een dorpsvlag voor Rosmalen vast, conform het model dat haar op 1 juli 1999⁸⁸ door de WOGH was voorgelegd.

Tenslotte: De ploeg of ploegschaar als landbouwsymbool kunnen we ook moeilijk specifiek Rosmalens noemen. Immers: Brabantse plaatsen als Berkel-Enschot⁸⁹, Beugen en Liempde voeren eveneens dit symbool.

Beschouwing van alternatieve vlagontwerpen

In zijn brief aan de WOGH van 19 november 1999 schrijft Derkwillem Visser Jr. namens het VDCN te Amsterdam: “Naar mijn mening heeft het *Vlaggen Documentatie Centrum Nederland* geen bezwaar tegen het ingebrachte voorstel Rosmalen te voorzien van een dorpsvlag. Aan de vlag mankeert niets, alhoewel het wellicht misschien te overwegen is de witte rondte te vervangen door een wit vierkant. Echter zoals het ontwerp nu voor mij ligt kan ik verder geen problemen vinden om deze vlag in gebruik te doen stellen. Als u dit wilt kan straks deze vlag opgenomen worden in het officiële standaardwerk: *Gemeentewapens en vlaggen Koninkrijk der Nederlanden van 1816 tot 2000*. Ook dorpsvlaggen worden, voor zo ver bekend, door ons als officiële vlag erkent.” Een sympathieke reactie. De witte ‘cirkel’ echter vervangen door een wit vierkant is niet mogelijk, omdat door het mede afbeelden van de ‘H.Hostie’ het Birgittijns kruis zich juist onderscheidt van alle andere kruisen.

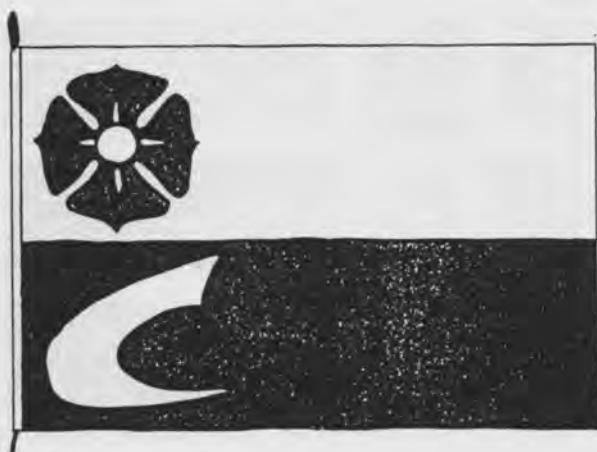
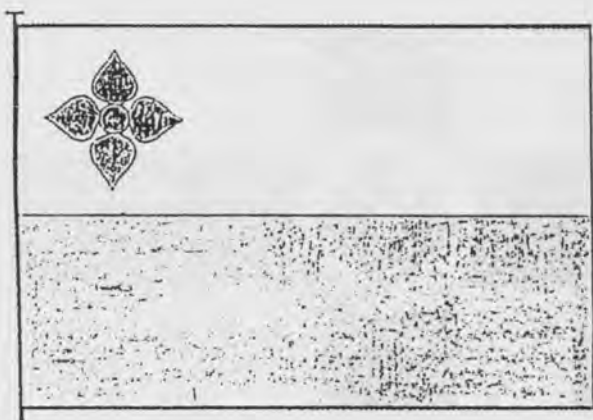
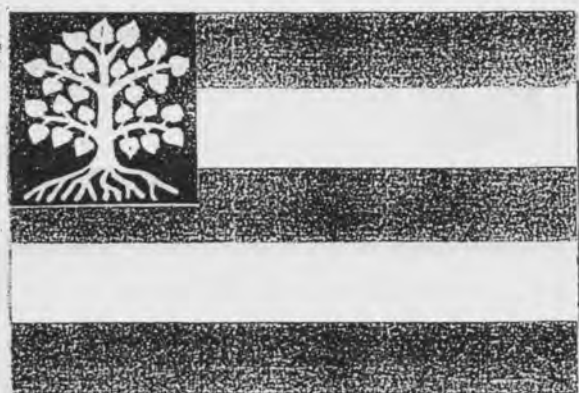
In zijn brief aan de WOGH van 30 november 1999 geeft J.Th.M. Melssen, secretaris van de NCWV te Eindhoven, een vijftal alternatieve vlagontwerpen ter overweging. De voorstellen 2 en 4 worden ook genoemd in het

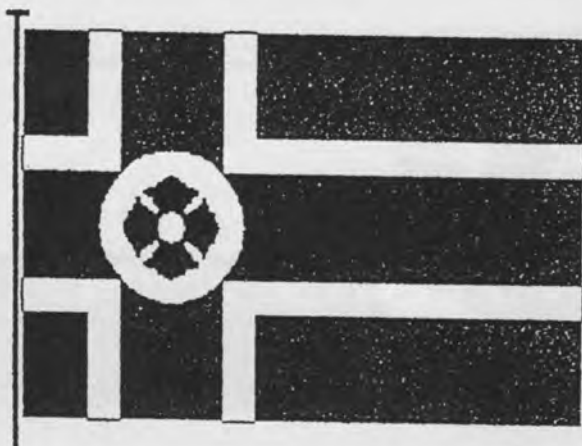
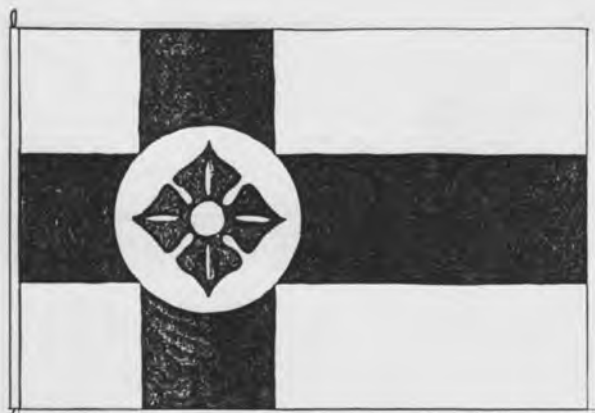
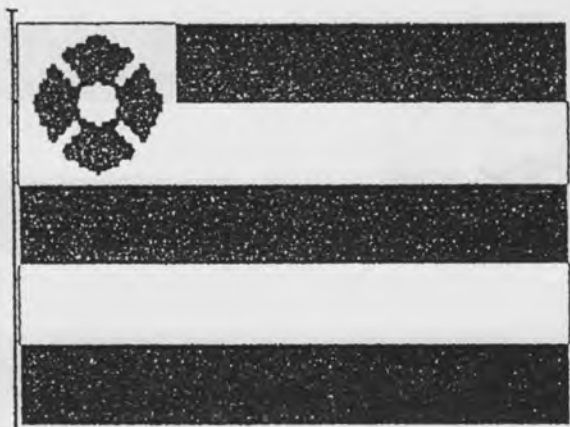
⁸⁸ Het ‘eureka’-idee werd na vele probeersels vanaf 3 november 1998 geboren op maandagmorgen 19 april 1999 om 8.45 uur.

⁸⁹ De NCWV kwam met hetzelfde gestileerd ploegijzer bij een vlagvoorstel in 1989 voor Berkel-Enschot. Zie: *De Kleine Meijerij*, jrg. 48 (1997), nr. 2/3, pag. 50.

schrijven van 12 december 1999 dat de WOGH ontving van drs. J.F. van Heijningen, heraldisch tekenaar te Utrecht, die zich namens de *Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde* te Almere en drs. W.A. van Ham over het WOGH-voorstel boog.

1. Het ontwerp: 'twee even hoge banen van wit en rood; op de witte baan aan de broekzijde een rood vierblad, met een hoogte van $\frac{2}{5}$ van de vlaghoogte' is bijna gelijk aan het allereerste WOGH-ontwerp (eind 1998), waarbij de onderste baan niet rood maar blauw was om aan te kunnen sluiten bij de carnavalsleus *'t Is Rosmalen waor ik van houw, 't Wit-blauw dè blèf ik trouw*. Een idee dat we nu beslist niet meer naar voren zouden brengen! Dit ontwerp werd al voor de jubileumtentoonstelling (januari 1999) door het bestuur van de *Heemkundekring Rosmalen* verworpen.
2. Het hiervoor genoemde ontwerp met de toevoeging 'en op de rode baan een wit, gestileerd ploegijzer, met een hoogte van $\frac{2}{5}$ van de vlaghoogte' (een idee van J.F. van Heijningen dat door de NCWV ook al in de rapporten van 1989 en 1998 naar voren werd gebracht) kreeg, zoals aangegeven onder de paragraaf over ploeg en ploegschaar, bij het bestuur van de Heemkundekring evenmin enige adhesie.
3. Het NCWV-ontwerp van 'vijf even hoge banen van rood en wit; in de broektop een rood vierblad op een wit kanton, met een hoogte van $\frac{2}{5}$ van de vlaghoogte' geeft, zoals de heer Melssen zelf al stelt, een te grote gelijkenis met de nieuwe gemeentevlag, waardoor nog meer verwarring zou kunnen ontstaan dan bij het voeren van het WOGH-model met het Birgittijns kruis.
4. Het ontwerp met enkel en alleen een vergroot Birgittijns kruis, waarop een vierblad (oneerbiedig) op de hostie is geplaatst, zou als vlag wel acceptabel zijn, wanneer geen verdere waarden behoeften te worden aangegeven. Ook de heer Van Heijningen kwam met dit voorstel en maakte voor de WOGH een fraai ontwerp. Zijn beschrijving: "Wit met een rood kruis over $\frac{1}{3}$ vlaglengte en met armen waarvan de dikte gelijk is aan $\frac{1}{3}$ vlaghoogte; het kruis op het snijvlak der armen geheel bedekt door een witte schijf, beladen met een rood vierblad met een wit hart en met een hoogte, gelijk aan $\frac{2}{5}$ vlaghoogte". De verklaring zou dan volgens Drs. van Heijningen luiden: "De kleuren en het vier-

blad zijn ontleend aan het dorpswapen van Rosmalen. Basispatroon in de vlag is een rood kruis met een witte schijf. Dit is een element van de kloosterdracht van de Birgittinessen en Birgittijnen. Zij woonden in het bekende, in 1434 gestichte dubbelklooster Coudewater, dat binnen het grondgebied van het dorp Rosmalen ligt”.

5. Het ontwerp waarbij het hiervoor genoemde kruis met wit wordt omrand en voor de rest gevuld met de kleur rood, maakt de vlag wel erg opvallend rood. Wederom doet het vierblad hier geen recht aan het karakteristieke van het Birgittijns kruis.

De WOGH blijft van mening, dat geen van deze vijf alternatieven als acceptabeler en bewezen beter dan het door de Heemkundekring gedragen voorstel kan worden beschouwd. Omdat ons belangrijkste symbool, het rode vierblad, niet op de witte schijf mag worden geplaatst, heeft de WOGH dit embleem naar de vlaggenkundig belangrijke broektop gebracht. Omdat door de aanwezigheid van de ‘witte schijf’ de vlag toch te wit zou worden, en met name om, zoals we reeds in deze brochure aangaven, bescheiden doch welbewust te kunnen verwijzen naar de band met de nieuwe gemeentevlag (met zijn vooral ook Rosmalense kleuren!), zijn er twee suggestieve rode banen in de vluchthoeken extra opgenomen.

Wanneer zou Rosmalen zijn dorpsvlag kunnen en willen gebruiken ?

Evenals Geffen in 1998 (vanwege de uitgifte van een gement per 1 oktober 1298) en Nuland in 1999 (vanwege een uitgifte van een gement in Vinkel op 11 november 1299) zouden ook Berlicum (en Middelrode) en Rosmalen (en Hintham) in 2000 een viering kunnen organiseren vanwege hun 700-jarig ‘bestaan’. Op 22 augustus 1300 verkocht hertog Jan II immers ook *gemene gronden* aan de ‘*hominibus de Berlichem, de Beilver, de Middelrode in parrochia de Berlichem et homnibus de Roesmale, de Hynen, de Bruggen in parrochia de Roesmale et de Hintham*’.⁹⁰

⁹⁰ Dr.H.P.H. Camps, *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312* (’s-Gravenhage, 1979), pag. 716-719. Eerder als bijlage opgenomen door A.C. Bondam in zijn proefschrift *De Ortensche Verwickelingen* (’s-Hertogenbosch, 1886), pag. 145-149. In het archief van het voormalig Rosmalens klooster St. Annenborch

Aan zeer vele huizen in Geffen en later in Nuland wapperden tijdens de viering van hun 700-jarig bestaan (maar ook heden nog) eigen gemeenschapsvlaggen, die uiting wilden geven aan het blijvend bestaan van eigenheid en saamhorigheid, zelfs na een samengaan in de nieuwe gemeente, te weten Maasdonk. Een eigen dorpsvlag kon hieraan nog beter uiting geven dan een gemeentevlag. Immers: een gemeentevlag kan het best gebruikt worden bij officiële en feestelijke gelegenheden die de bevolking van de gehele gemeente aangaan.

In het jaar 2000 zou in Rosmalen met een nieuwe dorpsvlag extra luister kunnen worden bijgezet aan een eigen viering van het 700-jarig bestaan. Daartoe zouden dan in de loop van het jaar 200 een aantal dagen moeten worden aangemerkt waarop die viering gestalte zou kunnen krijgen. De samensteller van deze brochure stelt voor om onder andere te komen met een 'Week van Rosmalen', te houden van zaterdag 21 t/m zondag 29 oktober 2000. In die week (na de *herfstvakantie regio zuid* en tevens de laatste week van 2000 met zomertijd) valt namelijk een aantal gedenkwaardige momenten uit de geschiedenis van Rosmalen samen. Al te noemen zijn:

- 23 oktober: de herinnering aan de bevrijding van Rosmalen in 1944;
- 24 oktober: de herinnering aan de bevrijding van Hintham in 1944;
- 25 oktober de 495^e verjaardag van de erkenning van Rosmalen als zelfstandige heerlijkheid;
- 26 oktober: de herinnering aan het eerste lokale radio-programma via de kabel door de *Rosmalense Omroep Stichting* in 1985 en het officieel afscheid van de Zusters van Schijndel in 1986;
- 27 oktober de herinnering aan het bereiken van 25.000 inwoners in 1985.

(Archief Jezuietencollege, RANB toeg.nr. 048.02 inv.nr. 55) bevindt zich een 16^e-eeuws afschrift van deze akte. Aan de originele oorkonde (GAHt charters 18) hangt nog een nagenoeg gaaf groot zegel van de hertog (zie: Martien Veekens, *Een wapen voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch*, Rosmalen, 1999, pag. 26). Een vertaling van de in het Latijn gestelde oorkonde door C.M. Velseboer (kapelaan te Hintham) is opgenomen in: *Rosmalen in oude tijden* (Rosmalen, 1955), pag. 8-12 en in het tijdschrift *Rosmalla* (december 1999).

Voor de weekends 21/22 en 28/29 oktober zouden dan diverse activiteiten ter opening en sluiting kunnen worden georganiseerd in een nadrukkelijke relatie tot de 700ste verjaardag van hét moment uit 1300.

Bevestiging door de gemeenteraad gewenst

Een gemeentevlag dient te worden vastgesteld bij gemeenteraadsbesluit. Het is een goed gebruik dat daarvoor het advies van deskundigen wordt ingewonnen. Een dorpsvlag wordt gevoerd wanneer vertegenwoordigers van een voormalige gemeente zulks zinvol achten. Voor Brabant zijn dat veelal de Heemkundekringen⁹¹ die zich bijna allen hebben verenigd in *Brabants Heem*. Voor het vaststellen van een dorpsvlag kunnen zij (zoals ook de WOGH deed) advies inwinnen bij de *Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde*. Adviezen zijn niet bindend. Een gemeenteraadsbesluit is niet vereist, maar om te voorkomen, dat ieder ander weer met een andere (dorps)vlag kan komen is een meer officiële status door middel van zo'n besluit echter wel gewenst. Diverse voormalige gemeenten in Brabant hebben deze weg al bewandeld.⁹²

De Heemkundekring Rosmalen wil het navolgende conceptbesluit aan de gemeenteraad voorleggen:

⁹¹ Eerlijkheidshalve dient te worden opgemerkt, dat er ook heemkundekringen (en archiefdiensten) zijn die zich verzetten tegen het gebruik van dorpswapens en -vlaggen. (M.v. n.a.v. reactie NCWV op WOGH-concept d.d. 14 november 1999)

⁹² <http://www.shipmate.nl/gemeente.htm> d.d. 2 november 1999 noemt Alphen (Alphen-Chaam), Brghem (Oss), Berkel-Enschot (Tilburg), Berlicum (St.-Michielsgestel), Borkel en Schaft (Valkenswaard), Chaam (Alphen-Chaam), Den Dungen (St.-Michielsgestel), Dinteloord (Steenbergen), Esch (Haaren), Gemonde (St.-Michielsgestel), Ginneken (Breda), Haaren-dorp (Haaren), Halsteren (Bergen op Zoom), Helvoirt (Haaren), Leur (Etten-Leur), Megen, Haren en Macharen (Oss), Moergestel (Oisterwijk), Nieuw-Vossemeer (Steenbergen), Princenhage (Breda), St.-Michielsgestel-dorp (St.-Michielsgestel), Steenbergen-stad (Steenbergen), Udenhout (Tilburg). In de NCWV-brief 'sHe/sHe/08' van 30 november 1999 merkt J.Th.M. Melssen op: "Van de genoemde dorpsvlaggen zijn die van Borkel en Schaft, Ginneken, Leur en Princenhage niet vastgesteld".

De gemeenteraad van 's-Hertogenbosch in zijn openbare vergadering van 2000;
gezien het voorstel van burgemeester en wethouders d.d., regnr.;
gelet op de gemeentewet:
besluit:

1. het in bijlage gevoegde ontwerp aan te wijzen als dorpsvlag voor de voormalige gemeente Rosmalen, onder navolgende omschrijving:

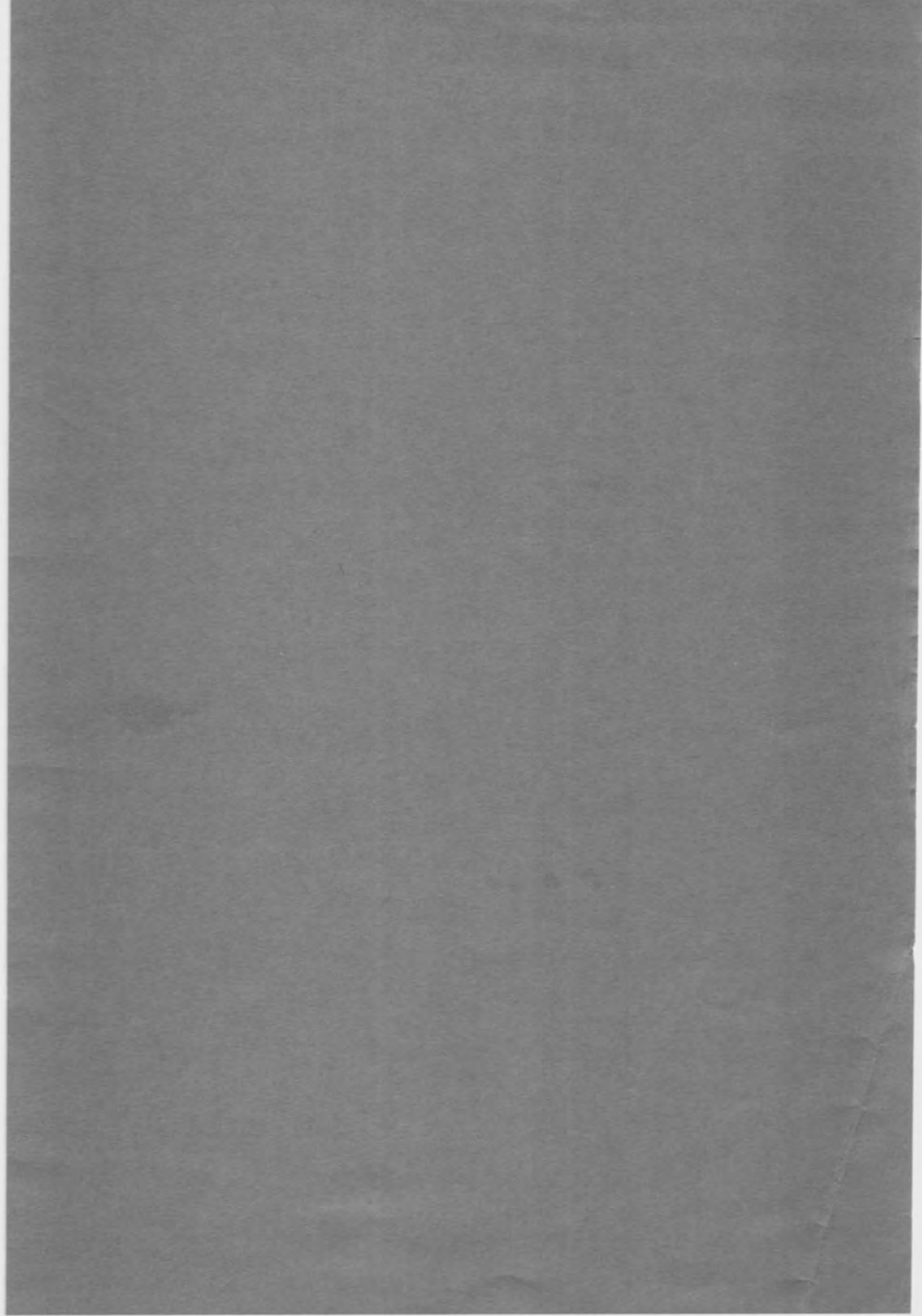
In wit een rood (Scandinavisch⁹³) kruis waarvan de armen 1/5 vlaghoogte; in de vluchttop en in de vluchthoek een rode baan van 1/5 vlaghoogte en 7/15 vlaglengte; op de scheiding van broeking en vlucht een witte schijf rakende de snijpunten van de kruisbanen; in het midden van het broektopkanton een rood vierblad (gevormd door vier lindebladeren om een knop⁹⁴) van 7/20 vlaghoogte.

Werkgroep Ondersteuning Genealogie en Heraldiek van de Heemkundekring Rosmalen.
Martien Veekens, Rosmalen (Brug tussen Maasland en Hertogstad), Kerstmis 1999.

⁹³ Wanneer het Latijns kruis niet verticaal maar horizontaal op een vlag wordt geplaatst, wordt dit in de banistiek aangeduid met 'scandinavisch kruis'. De scheiding tussen broeking en vlucht ligt daarbij op 1/3 van de vlaglengte. Na het gebruik van banen komt het plaatsen van een scandinavisch kruis op vlaggen zo veelvuldig voor, dat bij het beschrijven van de vlag dikwijls met het woord 'kruis' wordt volstaan.

⁹⁴ Zie de afbeeldingen op zegels uit de 14^e en 15^e eeuw van schepenbanken en families die gronden in het Maasland bezaten.

Welkom in

Rosmalen

brug tussen Maasland
en Hertogstad